

Hafsa Şehadet FİLİZ (filizhafsa0@gmail.com , ORCID: 0000-0001-7614-4033)
Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi

<https://doi.org/10.55044/meusbd.1304242>

27.05.2023

Geliş Tarihi
Submitted

27.08.2023

Kabul Tarihi
Accepted

Araştırma Makalesi
Research article

OSMANLI DEVLETİ'NDE MÜZİK KÜLTÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Özet

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nde var olan müzik kültürünü, Osmanlı Devleti'nin, bir sanat dalı olan müziğe katkılarını, Osmanlı Devleti'nde öne çıkan müzik kurumlarını ve yapılan müzik faaliyetlerini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, nitel bir yöntemle sahip olan araştırmada tarihi araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, kitaplar, dergiler, makaleler ve tezler oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, doküman analizi tekniğiyle toplanmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel analiz (tümdengelimci) tekniği uygulanmıştır. Araştırmada Osmanlı Devleti'ne ait müzik anlayışından öteye gidilerek, sanatın önemli bir dalı olan müziğin, Osmanlı Devleti reayası (halkı) ve berayası (yöneticileri) için önemine değinilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yaşamın her alanında bir sanat dalı olan müziğin yadsınamaz yerini vurgulamayı hedefleyen bu araştırma, objektiflik korunmaya çalışılarak yaratılan yanlış algılardan sıyrılma düşüncesi ile kaleme alınmıştır. Ulaşılan sonuçlardan hareketle Osmanlı Devleti'nin müzik üzerindeki sanatsal bakış açısı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Müzik, Osmanlı'da müzik, Müzik kültürü, Genel bakış

AN OVERVIEW OF MUSIC CULTURE IN THE OTTOMAN STATE

Abstract

The aim of this study is to investigate the music culture in the Ottoman Empire, the contributions of the Ottoman Empire to music as an art branch, and the prominent music institutions and activities within the Ottoman Empire. For this purpose, a historical research model with a qualitative method was employed in the study. The study group of the research consists of books, journals, articles, and theses. The data of the research were collected using the document analysis technique. In the data analysis, the descriptive analysis (deductive) technique was employed. In the research, going beyond the understanding of music belonging to the Ottoman Empire, the importance of music, which is an important branch of art, for the Ottoman Empire's people and beraya (administrators) has been tried to be mentioned. This research, which aims to emphasize the undeniable place of music, an art branch in every field of life in the Ottoman Empire, was written with the idea of dispelling wrong perceptions created by attempting to preserve objectivity. Based on the results, an attempt was made to explain the artistic perspective of the Ottoman Empire on music.

Keywords: Ottoman Empire, Music in Ottoman, Music, Music culture, Overview

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Türk Tarihi'nde oldukça geniş ve önemli bir yer kapsamaktadır. Öyle ki bahsi geçen bu koca devlet kültür bazında da sentezlemeler yaparak bir Osmanlı Kültürü oluşturmuştur. Söz konusu bu kültür oldukça geniş coğrafyalara yayılmıştır. Kültür, maddi ve manevi unsurları olan bir kavramdır. Dolayısıyla Osmanlı Kültürü denildiğinde, devletin yapısından, müziğine kadar pek çok kavram dillendirilmiş olur. Müzik, kültürlerin birer yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. İlk Çağ'dan bu yana, insanlar iletişiminde sesler ve semboller sayesinde sağlamıştır. İnsanlar, tasvirler ile doğaya karşı mücadele etmiştir. Bu tasvirler, önemli olayları aktarabilmek adına sistematikleştirilmiştir. Bu sistematikleşme ile pek çok konuda gelişen insan, metaforlaştırma konusunda da ustalaşmış ve beraberinde sanata da katkıda bulunmuştur (Berkli ve Gültepe, 2016: 45).

Osmanlı Devleti yapısı gereği kozmopolit bir yapıya ve bu yapının gerektirdiği üzere 'kozmpolit' bir kültüre de sahiptir (Demir, 2018: 106). Devletin, kültür anlamında renkliliğe sahip olması, kozmopolitliğin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla kültür ve devlet kavramlarını kullandığında, sanatı göz ardı etmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti, sanatın hemen hemen her dalına önem vermiş ve yaşatmıştır. Hatta pek çok Osmanlı Paşaları, edipleri, müzisyenleri, minyatüristleri kendi himayesine almış ve sanatını icra edebilmeleri için gerekli imkanlar tanımıştır.

Osmanlı Devleti'nde padişahlar da sanatla içli dışlı olup yabancı ülkelere gelen sanatkarlara destek vermiş, kendileri de sanat dalları ile meşgul olmuşlardır. Keza haremlelerinde yetiştirdikleri kızlara müzik dersleri verilmiş ve saray eşrafının da sanatla iç içe olması desteklenmiştir.

Bu detaylar göz önüne alındığında, bir sanat dalı olan müziğin Osmanlı Camiasındaki yerinin yadsınamaz olduğu görülebilir. Müzik, Türk Kültürü'nde yeri doldurulamaz bir sanat dalı olagelmıştır. İslamiyet öncesi Türk Dini'nde ayinlerde kullanılan müziğe Türk Kültürü'nde bir ilahlilik, kutsallık atfedilmiştir. Bu hafıza ile ilerleyen müzik sanatı, İslamiyet'in kabulünden sonra da aynı kutsiyeti korumuş, yine dini törenlerde yerini 'ilahi' ismi ile almıştır. Fakat sadece dini törenlerde kullanılmamış, günlük hayatta, hatta savaşlarda bile önemini korumaya ve yerini almaya devam etmiştir.

1. İlgili Çalışmalar

Osmanlı kültür ve medeniyeti pek çok açıdan ele alınması gereken geniş bir yelpazedir. Bu medeniyet, süregelen zaman diliminde kendi kültürünü oluşturmuş, yaşatmış ve aktarmıştır. Daha evvelden ifade edilen biçimde sanat da bu yelpazenin önemli bir kısmını kaplamaktadır. Osmanlı Devleti'nde var olan sanat anlayışı, her bakımdan içinde estetik, gösteriş ve zarafet barındıran bir sanat anlayışı olmakla kendini göstermiştir. Bu sanat türünün bir alt başlığı olan müzik de yine aynı özellikleri taşımıştır. Osmanlı Devleti'nde müzik üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Osmanlı Müziği çeşitli alanlarda pek çok kere çalışılmıştır. Bunun sebebi konunun çok yönlü inceleme gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda konuya dair bazı çalışmalar incelenecek olursa;

İlk etapta akla gelebilecek çalışmalardan biri, Hikmet Toker ve Erhan Özden'e (2013) ait olan, Osmanlı Devleti'nde Müzik Eğitimi Veren Önemli Kurumlar adlı çalışmada, Osmanlı Devleti'nde müziğin nasıl kurumsallaştığına dair konuya ışık tutacak biçimdedir. Cem Behar'a (2005) ait Musikiden Müziğe isimli çalışmayla Osmanlı Devleti'ndeki müziğin evrimi gözler önüne serilmiştir. Pınar Somakçı'nın (2017) Osmanlı Saraylarında Uygulanan Müzik Eğitimi ve Müzik Kurumları isimli çalışmasında Osmanlı Sarayları'nın içindeki müzik anlayışına ayrıca kurumsallaşmaya rastlamak mümkündür. Hüseyin Bülent Akdeniz'e (2018) ait olan Batı Müziği'nin Osmanlı Türk Temsilcileri isimli eserde ise Osmanlı Müziği'nin batılılaşma serüvenini bulabilmek ve yorumlayabilmek mümkündür. Kaya Kılıç'ın (2019) 19.yy'da Osmanlı'da Müzik Olgusu ve Dönemin Yenilikçi Padişahları isimli makalesinde, III. Selim, II. Mahmud gibi reformist padişahların müziğin değişimi ve gelişimine olan etkileri ve bakış açıları gözler önüne serilmiştir. M. Kayhan Kurtuldu'ya (2007) ait Türk Toplum Yapısı ve Geleneksel Müzik Türleri Etkileşimi isimli çalışma, Türk Tarihinin müzik türlerini ele almış ve Osmanlı Dönemi'nde yaygın olan müzik türleri hakkında değerli bilgiler içermektedir. Kevser Tuğyan Yıldız'ın (2007) Bestekar Osmanlı Padişahları ve Dönemlerinin Musiki Anlayışı isimli çalışması, padişahların bestelerle olan münasebetini, müzik türlerini ve daha pek çok müzik ile ilgili ayrıntıyı gözler önüne sermiştir. Sezer Erer ve Elif Atıcı'ya (2010) ait olan Selçuklu ve Osmanlılar'da Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler isimli eserde, hastaneler adına detaylı bilgiler açığa çıkarılmıştır. Yine Pınar Somakçı'ya (2003) ait olan Türklerde Müzikle Tedavi isimli çalışmada Türkler'in müzik tedavi kültürü örneklerle açıklanmış, Osmanlı Dönemi'nde de bu kültürün devam ettiği vurgulanmıştır. Özge Gençel'e (2006) ait olan Müzikle Tedavi çalışması, genel anlamda müzik ile tedaviyi anlatmayı hedeflese de Osmanlı ve Türk Kültürü'nü de es geçmeyip bu konu hakkında değerli bilgiler sunmuştur. William Sayers ve Hasan Tahsin Sümbüllü'ye (2016) ait olan Music and Music Education From Ottoman Empire To Modern Turkey isimli çalışmada, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar müziğin ve müzik kurumlarının evrim serüveni işlenmiş ve Türk Müzik Kültürü'ne de detaylıca değinilmiştir. The Nationalization of Ottoman Popular Music in Greece isimli ve Risto Pekka Pennanen'e (2004) ait olan çalışma, Osmanlı'ya ait

olan müziğin, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra Balkanlardaki etkisi hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Özetlemek gerekirse, başta vurgulandığı gibi bu konu pek çok açıdan ele alınmış ve çok fazla yerli ve yabancı çalışma yapılmıştır. Bahsi geçen eserler, ilgisine tavsiye edilmektedir.

2.Araştırmanın Amacı

Söz konusu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyetinin temel yapı taşlarından biri olan Osmanlı Müziği'nin ana hatlarıyla incelenmesi, müzik türlerinin değerlendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin müziğe olan katkılarını, müziğin gündelik hayattaki yerini ve en önemlisi de müzik kültürünü, Osmanlı Sanatı'nın zarafetini, müzik konusundaki yeterliliği yansıtabilmek ve konudaki farklı başlıkları bir araya getirerek, okurların sade bir değerlendirme yapabilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

3.Sınırlılıklar

Çalışmada, Osmanlı müzik kültürü, müzik tedavisi, bestekar padişahlar, müzik türleri gibi belirgin başlıklar altında oluşturulmuş ve genel bir bakış açısı ile yorumlanmıştır. Söz konusu çalışma, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan son dönemine kadar, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde var olan müzik kültürünün incelenmesi ile sınırlandırılmış, bulgular bu sınırlar içerisinde elde edilmiştir.

4. Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak hazırlanmıştır.

4.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel bir yönetime sahip olup araştırma modeli ise tarihi araştırma modelidir. Tarih araştırma modeli, geçmişten günümüze kadar geçen zaman içinde yaşanmış olay ve olguların araştırılması, ortaya çıkarılması ve açıklanması için kullanılan bir modeldir (Büyüköztürk vd., 2023: 21-22).

4.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, kitaplar, makaleler tezler ve dergiler oluşturmaktadır.

5.Veri Toplama Aracı

Söz konusu araştırmanın verileri, doküman analizi tekniği ile elde edilmiştir.

Doküman analizi, yazılı belgeleri hassasiyetle ve dizgesel biçimde çözümlene yapmak maksadı ile kullanılan bir araştırma yöntemidir (Kıral, 2020).

5.1 Veri Toplama Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz (tümdengelimci) tekniği uygulanmıştır. Betimsel analiz, mazide olmuş yahut günümüzde varlığını devam ettirmekte olan bir durumu, olduğu gibi betimleyip aktarmayı ilke edinen araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 244).

Osmanlı'nın geniş, renkli müzik kültürünü gözler önüne sermeyi amaçlayan bu çalışmada; konuyla ilgili kitaplara, makalelere, tezlere, projelere, bildiriye, ansiklopedilere ve elektronik kaynaklara ait bilgiler kullanılmıştır.

6.Bulgular

6.1 Osmanlı Müzik Kültürü

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde var olan müzik kültürü, Osmanlı Müzisyenleri'nin (saray ya da halk) çeşitli türlerde icra ettiği ve tüm toplumca içselleştirilmiş bir sanat dalıdır. Özünde bir bireyin bir yönetime bağlı olarak ya da bağımsız bir biçimde ve fakat daimi olarak bir makama bağlanması şartı ile icra edilen; çoğunlukta insan sesinin kullanıldığı, Batı'daki benimsenen tarzın aksine nota yerine meşkin benimsendiği, özgün ifadeye sahip bir müzik türüdür. Türkler'de saraylar, süregelen zaman diliminden beri yalnızca idare ile ilgilenmemiş olup idarenin yanında fikir ve sanat biçimlerine de yön veren lider vasfını taşımışlardır. Öyle ki bu gelenek bizlere Türkistan coğrafyasından yadigar kalmıştır. Osmanlı Sarayları bünyelerinde daima döneminin eşsiz sanatkarları ve fikir insanlarını bulundurmıştır. Bu yönleriyle selefleri Karahanlı ve Selçuklular'a benzemektedirler. Sanatkarlar için hiçbir ayırım yapılmaz, hepsi değer görür ayrıca sanatlarını icra edebilmeleri için onlara olanaklar sağlanırdı. Bu vesileyle Osmanlı Devleti kendine özgü, zengin bir müzik kültürüne sahipti. Osmanlı Devleti'nde askeri müzik de önem teşkil etmekteydi. Askeri müziğin icrası için Mehterhaneler inşa edilmiştir. Mehterhaneler aynı zamanda müzik okulu görevi de görmektedirler. Askeri müzik geleneğinin kökleri Hunlar'a dayanmaktadır ve Osmanlı Devleti de bu geleneği devam ettirmiştir. Osmanlı müziğine bakıldığında es geçilemeyecek bir kurum da Mevlevihanelerdir. Mevlevihaneler, Mevlana'nın oğlu Sultan Veled tarafından, Mevlana'nın tasavvufi görüşlerine uygun olarak kurulan ve içinde pek çok sanat dalına dair ve ilmi dersler verilen kurumlardır. Ayrıca Mevlevihaneler'de ciddi müzik eğitimi de verilirdi. Yine bir diğer kuruma bakılacak olunursa, II. Murad tarafından kurulup Fatih ve oğlu II. Bayezid tarafından mükemmelleştirilen, kurulumu 1363'e dayanan Enderunlar, saray yüksekokulları (üniversiteleri) niteliğindedir. Enderunlar'da

çağının ileri gelen müzik icracıları bulunurdu. Tüm bu durumlar padişahların müziğe ilgisini körükler ve hatta onlardan birer bestekâr yaratırdı. Sanatsever padişahlar sayesinde Osmanlı müziğinin her dönemde çağ atlamış inceliklere sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki padişah eserleri hala günümüzde yerini korumakta ve hayranlık uyandırmaktadır (Gülmemed ve Kuloğlu, 2009: 1-10).

6.2 Osmanlı Müzik Kültüründe Öne Çıkan Bazı Müzik Türleri

6.2.1 Geleneksel Türk Halk Müziği (Aşık Musikisi)

Türk Halk Müziği, reyanın gündelik hayatına odaklanır ve çeşitli türlerle (mani, koşma, türkü vb.) sözlü ya da sözsüz olarak müzik ile odaklandığı konuyu aktarır. Genellikle icracılarının büyük çoğunluğu anonimdir. Ayrıca sistematikleştirilip notaya dökülmediğinden dolayı sonraki jenerasyonlara sözlü biçimde aktarılır. Söz konusu müzik türünün zaman içindeki değişimi de bu sebebe bağlıdır (Angı, 2013: 77-78).

Türk Halk Müziği genellikle, sıla, hasret, aşk, acı gibi kavramları içinde barındıran, orta sınıfa hitap eden fakat her kesimden insanın dinleyip rahatlıkla anlayabileceği bir müzik türüdür. Halk Müziği, Türk Milleti'nin genel sosyolojik durumunu betimlemesinin yanı sıra halkın nabzını, perspektifini ayrıca kültürel unsurlarına bağlı olarak gerçekleştirdiği yorumlamaları da içinde barındırır. Söz konusu müzik türünün içinde Türk kimliğine sahip bir bireye dair hemen hemen her özellik bulunmaktadır. Halk Müziği ilk etapta kırsal kesimde varlığını coşkuyla sürdürürken zaman içerisinde her kesimden insanın değer verip tercih ettiği bir müzik türüne doğru evrimleşmiştir. Halk Müziği incelendiğinde dönemin toplumsal olaylarına dair pek çok ipucu bulunabilir, bu olaylara bakış açılarına dair fikir edinmek de yine Halk Müziği sayesinde mümkündür. Süregelen zaman dilimi içerisinde toplumun değişimi ile birlikte Halk Müziği'nde bir değişimin meydana geldiği söylenebilir (Dilek vd., 2007: 365-375).

Türk Halk Müziği'nde yaygın kullanılan enstrümanlar; bağlama, def, davul, zurna...

Osmanlı Devleti'nde Türk Halk Müziğinin Önde Gelen İsimleri

Koroğlu

Karacaoğlan

Gevheri

Kul Nesimi

Kayıkçı Kul Mustafa

6.2.2 Klasik Türk Müziği (Türk Sanat Musikisi)

Türkler, ata dinlerini bırakıp İslam Dinini benimsedikten sonra yaşamlarının pek çok alanında görülen değişimler dillerine de sirayet etmiştir. Dilde görülen Arapça ve Farsça etkisini, Klasik Türk Müziği'nde de görmek mümkündür. Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya göç eden Türkler, Anadolu'yu bayındır kılarak diğer kıtalarda sahip oldukları bölgeleri büyütmişlerdir. Ayrıca sahip olunan bölgelerdeki kültürleri ve İslam Kültürü'nü kaynaştırarak yeni sentezler elde etmişlerdir. VIII-XIII. yüzyıllarda Orta Doğu Müziği bu sebebe bağlı olarak çok geniş coğrafyalara yayılmıştır. Bu yayılmanın bir sonucu olarak zirvesini XIV. yüzyılda yaşamıştır. Bundan yüz yıl sonra ise popülerliğini kaybetmeye başlamış ve İslam'ı benimseyen toplumlar, zamanla kendilerine özgü müzik tarzlarını oluşturmuşlardır. Bu tarzların oldukça zengin yapılar olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Levendoğlu, 2005: 255-256).

On dördüncü yüzyıl sonu ve on beşinci yüzyılda meydana gelen varyasyonların tesirlerine, Osmanlı zamanında kaleme alınan ilk Türkçe müzik kitaplarında rastlamak olasıdır. Nizameddin Kırşehirli, Hızır bin Abdullah ve Seydi gibi dönemin önde gelen bestekârlarının meydana getirdiği eserlerde bu farklı müzik tarzlarını görmek mümkündür (Çaylı, 2017: 1591; Levendoğlu, 2005: 256).

İstanbul kozmopolit bir yapıya sahip olması sebebiyle pek çok alanda çok kültürlülüğe kucak açmış bir şehir olma özelliğine sahipti. Dolayısıyla sanat ve buna bağlı olarak müzik de bu çok kültürlülüğün nasibini almıştır. Öyle ki Osmanlı müzik kültüründen daha evvel meydana gelmiş olan Ortodox kilise müziğinin temelleri burada atılmıştır. XV. yüzyıl ve sonrasında Orta Doğu'da faal olan ve önde gelen icracıları bünyesinde barındıran İstanbul, Orta Doğu sanatına ev sahipliği yapmıştır. Böylece bünyesinde barındırdığı bu önde gelen icracılar yeni tarzda müzikler üretip bu müzikleri Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaştırmışlardır. Özellikle Farsi bir havadan beslenen Türk Sanat Müziği her devrin gözdesi durumundadır. Geleneksel Türk Sanat Müziği, Osmanlı Dönemi'nde daha çok saray eşrafına hitap ederken, Cumhuriyet ile birlikte halk da bu müzik türünden yararlanmaya başlamıştır. Saray eşrafına hitap etmesinin en büyük sebebi, anlaşılması ve icra edilmesi için belli bir terminolojik bilgi ve eğitim seviyesine sahip olmayı gerektirmesidir. Söz konusu müzik türünün şiirinde aruz ölçüsü kullanılırdı ve aruz ölçüsü belli bir edebiyat bilgisi gerektirirdi. Ayrıca Türk Sanat Müziği herkes tarafından kolaylıkla icra edilemeyecek bir yapıya sahipti, bunun sebebi ise söylenirken makamlarla söylenmesini gerektirmesiydi. Bu makamları öğrenmeden, Türk Sanat Müziği uygun bir biçimde icra edilemezdi (Levendoğlu, 2005: 258-259).

Türk Sanat Müziği'nde yaygın kullanılan enstrümanlar; ney, ud, keman, def, yaylı tambur, kabak kemane, kanun, darbuka...

Türk Sanat Müziği'nin Bazı Bestekarları

- Santuri Ethem Bey
- Udi Afet Mısırlıyan
- Bestenigâr Ziya Bey
- Nezahat Adula
- Mualla Anıl
- Kemani Faik Bey
- Nayi Aziz Dede
- Tanburi Faize Hanım
- Udi Hayriye Hanım
- (Rona, 1960: 69-377).

6.2.3 Tasavvuf Müziği (Tekke Musikisi)

On ikinci yüzyıldan itibaren tekkelerin Osmanlı Devleti'nin toplumsal yaşamında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu tarikatların bünyesinde yetişen bestekârların verdikleri türlü formdaki eserlerin, makam müziğinin gelişiminde büyük bir rol oynadığı aşikârdır. Mevlevilik ve Mevleviliğe benzer biçimde müziği odak noktasına koyan çoğu tarikatın yönetim tarafından korunduğu bilinmektedir (Sağlam, 2001: 17-21).

Tarikatlar bünyesinde, başta özel usuller ayrıca zikirler olmak üzere, pek çok farklı özel durum/gün için bestelenen ciddî bir külliyyat söz konusudur. Her ne kadar, İslâm'da müziğin günah olup olmadığına ilişkin farklı fikhî yaklaşımlar olsa da müziğe karşıt bir görüş sergilemeyip ibadetlerinde merkeze alan Mevlevilik ve benzeri tarikatlar imparatorluk bünyesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu tarikatlar, müzik ve müzik eğitimi açısından yeri yadsınamaz yapılanmalar olarak değerlendirilmektedir. Mevlevîlik gibi müzikle bütünleşmiş tarikatlar devlet yönetiminin destek çıktığı, kendisi de bestekâr olan sultanların bu tarikatlarla yakın ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca Mevlevilik ve aynı biçimde olan tarikatların halk tarafından da benimsenip desteklendiği hatta günümüzde dahi hayranlık uyandırdığı söylenebilir (Akter, 2018: 55-56).

Tekke Müziği, içinde inançsal öğeleri sıkı sıkıya barındıran, bir müzik türü olmasına ek olarak Mevlevî, Alevî-Bektaşîler'de özellikle kullanılan, günümüzde halka mal olmuş, üslubu ile diğer müzik türlerinden ayrılmış, değerli ve korunması gereken bir unsur olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı'nın kuruluşundan yıkılışına kadar aktif olarak eserler verilip Cumhuriyet Dönemi'nde de özenle devam edilmiştir.

Önde Gelen Tekke Müziği Sanatçıları

- Pir Sultan Abdal
- Hacı Bektaş-ı Veli
- Kaygusuz Abdal
- Fuzuli
- Şeyh Galip (Ayas, 2015: 166-168).

Yukarıda ismi verilen sanatçıların bazıları doğrudan Tekke Müziği'ni icra etmişse de bir kısmı da Tekke Müziği'nin önemli söz yazarlarıdır.

Tekke Müziği'nde öne çıkan enstrümanlar; def, bağlama, darbuka, ney...

6.2.4 Askeri Müzikler

Askeri müzik Türk Tarihi'nde yeri çok eskilere dayanan bir müzik türüdür. Fakat Osmanlı'ya gelişi, selefi sayılabilecek Selçuklular aracılığı ile mümkün kılınmıştır. Selçuklulardaki ismi 'nevet' olan bu müzik türü bir motivasyon kaynağı olsun diye Osman Bey'e gönderilmiş ve Osman Bey bu müzik türüne hayran kalmış ve kısa sürede Osmanlı Devleti de bu müzik türünü bünyesine katmıştır. Askeri müziğin özellikle ilgi görmesinin sebebi hem geleneksel bir Türk yapısına sahip olması hem de savaşlarda orduya moral ve cesaret vermesinden kaynaklanmaktadır (Bayburtlu, 2017: 12-16).

Osmanlı'ya ait askeri müzik, Osman Bey devrinde meydana getirilmeye başlanmış ve bir gelenek olarak sürdürülmüştür. Zaman içerisinde iyice kurumsallaşmış ve Fatih Devri'nde Mehterhanede ciddi ilerlemeler görülmüştür. Bu müzik türü zamanla daha da değerlendirilmiştir (Çokamay, 2012: 447).

Mehter Müziği Enstrümanları

Mehter müziği icra edilirken enstrümanların her biri savaş malzemelerini, araçlarını simgeleyen metaforlar niteliğindedir. Öyle ki bu metaforlardan bazıları şu şekildedir;

Kös: şahî top

Nakkare: nal sesleri

Çevgan: savaş naraları...

Bu sembollemeler ordu tarafından da bilinmektedir. Böylece, müziğin sembolik kısımları da gözler önüne serilmiştir (Kaya, 2012: 95-103).

6.2.5 Batılı Tarzda Müzik

Osmanlı Devleti'nde müziğe çok önem veren iki padişah figürü mevcuttur. Bunlardan biri III. Selim ve bir diğeri reformları ile meşhur olan II. Mahmud'tur. Türk Müziği'nin büyük hamisi olan II. Mahmud, batı müziğini Osmanlı'ya getiren ve benimseten bestekâr ve hükümdardır (Baydar, 2011: 95-96; Dilber ve Karabaşoğlu, 2023:467; Kılıç, 2019:552-556).

Reformcu Padişah olarak da bilinen II. Mahmud, müzik alanında da yeniliklere imza atmıştır. Bunun en bariz örneği, Avrupa'daki örneklerinden ayırt edilemez şekilde etkileyici olarak kurdurduğu bando takımıdır. II. Mahmud, uzun süreler boyunca batılı tarzda müzik dinleyip bu tarza aşına olurken bir yandan da kendi benliğini koruyarak Klasik Osmanlı Müziği'nden de vazgeçmemiştir. Fakat yine de zaman zaman bu durumun özden ayrı düşmeye dayalı tartışmalara neden olduğu söylenebilir. Ayrıca II. Mahmud, İtalyan Bestekar Guiseppe Donizetti (Donizetti Paşa) 'yi özel isteği ile getirmiştir (Baydar, 2011: 94-97; Kılıç, 2019:556).

Sıkça Kullanılan Enstrümanlar: Piyano, Viyolonsel, Flüt

6.3 OSMANLI DEVLETİ'NDE BAŞLICA MÜZİK EĞİTİMİ VEREN KURUM ve KURULUŞLAR

6.3.1 Enderun Mektepleri

Osmanlı Devleti'nin üst düzey saray görevlileri Enderun Mektebi'nde yetişirdi. Enderun Mektebi, eğitim açısından oldukça donanımlı bir mektepti. Pek çok alanda eğitim verebilecek bir yeterliliğe sahipti.

Enderun öğrencileri, kabiliyetlerine göre sınıflarına ayrılmıştı. Bu sınıflar;

1. Büyük oda
2. Küçük oda
3. Doğançılar koğuşu
4. Seferli koğuşu
5. Kiler odası
6. Hazine odası
7. Has oda (Akdeniz, 2003: 64).

Yukarıda adı geçen odaların her biri ayrı bir işleve sahip durumdaydı. Öyle ki Seferli odasında müzik dersleri verildi. Tabi ki bu odalara herkes giremez, odalara girecek kişiler yetenekleri temel alınarak ayrıştırılır ve buna tabi olarak seçilirlerdi. Bu yüzden Seferli odasına gidecek olan devşirmeler, müzik alanında hatırı sayılır işler yapabilecek potansiyeldelerdi. Dersler Enderun'dakiler tarafından verildiği gibi bazen de dışarıdan maaşlı öğretmenler tutularak gerçekleştirilirdi. Seferli odası, teferruatlı bir eğitim sistemine sahipti. Burada enstrüman çalmanın yanında vokal çalışmaları da yapılırdı (Toker ve Özden, 2013: 109).

Müzik eğitiminin verildiği odaya ayrıca 'meşkhane' ismi verilirdi.

6.3.2 Mehterhaneler

Selçuklular'da 'Nevbethane' ismi ile anılan takımların Osmanlı'daki karşılığı 'Mehterhane'dir. "Mehter" sözcüğünün ilk defa hangi tarihte kullanılmaya başlandığı henüz karanlık olmakla beraber tahminler Yeni Çeri Ocağı'nın kuruluşuyla beraber ortaya çıktığından yanadır. Zamanla her ne kadar isim ve sistem değişse de öz ve mantık aynı devam etmiştir. Orduya cesaret ve moral vermesi açısından bu kurumlar varlığını asırlarca sürdürmüşlerdir (Çağlak ve Filiz, 2018: 37-38).

Mehterhaneler bünyesinde 'meşkhaneler', 'yatakhaneler' ve 'yemekhaneler' bulundurulardı. -Bu yönüyle günümüzdeki yatılı okullara benzetilebilir.- Müzik dersleri meşkhane'de işlenirdi. İcracılar, talebeler ve vazifeliler burada barınmakta idi. Mehterler kendi aralarında ayrıştırılır ve 'Nerfizenler', 'Alemdarlar', 'Zurnazenler' vb. şekilde adlandırılan kısımlarda vazifelendirilirdi (Toker ve Özden, 2013: 110).

Osmanlı Devleti'nde askeri müzik alanında yapılan ilk ıslahat Fatih'e aittir. Bu ıslahat, İstanbul'un fethinden sonra gerçekleştirilmiştir. I. Murad Dönemi'nde baş gösteren örgütlemeler, Fatih tarafından kurulan ilk Nevbethane ile farklı muhteviyatlara sahip hale gelmiştir. Mehterhanlar, yeteneklerine ek olarak gelenekleri de yaşatmayı başarmışlardır. Bu konudaki ıslahatlar Kanuni Dönemi'nde de kesintiye uğramamıştır. Sınırların büyümesiyle beraber örgütlemenin de büyüdüğü Osmanlı Devleti'nde zaman içinde oluşturulan yasalarla Mehterhane'nin giyimleri ve icraatları da kontrol altına alınmıştır (Çağlak ve Filiz, 2018: 38-39).

6.3.3 Mevlevihaneler

Mevlevihaneler, Mevlana'nın görüşlerini yaşatmak, haleflerine bir sığınak olmak adına kurulmuş, ana teması tasavvuf, felsefe ve sanat fikri ile harmanlanmış bir eğitim sisteminden oluşmaktadır. Sanatı hakikat ile bütünleşmede bir aracı olarak gören Mevleviler, müziği ön planda tutmuşlardır. Mevlevihane ismi verilen kurumlarda esas amaç 'derviş kimliği' oluşturmaktır. Fakat bu amacı gerçekleştirirken etkili bir müzik eğitimi sunmayı da ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla Mevlevihaneler, Osmanlı Devleti'nde var olan etkili müzik kurumlarından biri olarak görülmüştür.

Mevlevihanelerde müzik ve tasavvuf kavramları harmanlanmıştır. Öyle ki tasavvuf anlayışı, müziğin biçimine yön vermiştir. Tasavvufi müziklerin meydana getirildiği Mevlevihanelerde müziğin ruhunda mistik öğretilerin yer aldığı söylenebilir. Mevlevihanelerde gerçekleştirilen diğer tüm faaliyetler gibi müzik de Yaratan aşkı için icra edilmekteydi. Devrinde ve günümüzde bu müzik türü sevenlerinin odak noktasında olmuş ve hala olmaya devam etmektedir (Soylu-Bağçeci vd., 2019: 1944).

Eğitim Sistemleri

Mevlevihaneler, devletin belirlediği eğitim esaslarını benimseyip destekleyen ve saygı gören kurumlar olmanın yanı sıra dönemin eğitim kurumlarından pek çok yönden ayrı değerlendirilmiştir. Temelinde sanatı aracı kılıp “derviş insan modeli” ne ulaşma fikri yatmakta olup buna ek olarak tasavvufi eğitimin tam teşekküllü verilmesi amacından sapmamıştır. Mevlevihanelerde disiplinli teşkilatlanmadan söz etmek mümkündür. Eğitim sistemleri kademeli bir yapıya sahiptir. Kurallar net ve değiştirilemez olarak benimsenmiştir. Muhiblik ve Dedelik de dâhil olmak üzere aradaki tüm mertebelerde kurallara uymak esas alınmış ve mertebe atlamak için 1001 gün hizmet vermeyi esas alan çile sistemi uygulanmıştır. Sistem sayesinde ‘derviş’ kimliği bünyesinde tevazu, nezaket ve kamillîğe dair izlenimler barındıran ve bunu yansıtan bir yapıya sahip olmuştur. Mevlevihanelerde gerçekleştirilen tüm faaliyetler aydınlık bir insan figürü oluşturma idealine dayandırılmıştır. Bundan dolayı bünyesinde bilim ve sanatı çokça barındırmıştır ki bu da Mevlevihanelere eğitim kurumu sıfatı kazandırmıştır. Müzik, sanat ve ibadetin ön plana çıktığı gözlemlenen söz konusu kurumun esas amacı tasavvufi düşünceye tabi olarak Tanrı ve insan bütünleşmesini ilim aracılığı ile mümkün kılmaktır. Tabi ki bu felsefi bakış açısı, herkesçe benimsenmemektedir. Yine de İslam Felsefesi ışığında bu görüşleri değerlendirenler, bu eğitim kurumlarının destekçisi idiler. Özetle müziksiz bir Mevlevihane düşünülmemesine rağmen bu kurumlarda müzik amaç değil bir araç konumundaydı (Soylu-Bağçeci, vd., 2019: 1945).

6.3.4 Musika-i Hümayun

Musika-i Hümayun, reform sürecinin bir ürünüdür. Osmanlı Devleti’nin reformist padişahı olarak bilinen II. Mahmud, gerek görülen her alanda reform yapmıştır. Bunlardan biri de müziğin bir parçası olan Mehterhanelerdir. Mehterhaneler, Müsika-i Hümayun’a dönüştürülmüştür. Böylece batılılaşma, artık müzikte de hissedilmeye başlanmıştır. 1827 senesinde kurulan adı geçen kurum, Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun tören yürüyüşlerine eşlik etmesi ve askeri talimler yapılırken marşlar çalınması amacı ile kurulmuştur. Teşkilatın murakabesi üzerinde durmak adına Enderun Ağası Nokta Mehmed Efendi başkanlığında, Halil Bey, Osman Efendi, Edip Ağa ve Hasan Hoca’dan oluşan bir subay konseyi görevlendirilmiştir. Bu ekipte ilk Türk Mızıka Subayları bulunmuştur. III. Selim’in padişahlığı sırasında kendi seçtikleri hocalar ilk etapta eğitimin başarısına getirilmiştir ancak yeterince donanımlı olmadıkları düşünülerek Fransız kökenli Manguel Efendi görevlendirilmiştir. Bir süre sonra Manguel Efendi’nin verimli dersler vermediği düşünülerek, Sardunya- Piomente Krallığı’nın İstanbul Büyükelçisi Marquie Gropolo ile iletişim kurularak ünlü opera bestecisi Giuseppe Donizetti Payitaht’a getirilmiştir. Bay Donizetti, ‘Devleti Osman-i’nin Musikalar Umum Mürebbsi ve Muallimi’ unvanı ile göreve başlatılmıştır. Musika-i Hümayun, nadir görülebilecek bir teşkilatlanmaya sahiptir. Askeri Saray Bandosu, Saray Orkestrası, Saray Opera ve Operet Orkestrası, Saray Korusu ve sarayın müzik hocalarını kapsayan bir yapıya sahiptir ki bu durum onu bir konservatuar olarak saydırabilir (Karagül, 2019: 19-20).

II. Mahmud, Musika-i Hümayun’un kurulmasından sonra Batı müziğini, devletin resmi müziği olarak gördüğü için öz ile ayrı düşmenin tartışmalarına bir temel daha atılmıştır.

6.3.5 Darülbedayi

İstanbul Belediyesi (Şehremaneti) sayesinde 1914 senesinde kurulmuştur.

Darülbedayi, bünyesinde tiyatro ve müzik alanlarını bulundurmaktaydı. Tiyatro bölümünü Fransız Andre Antonie idare ederken müzik bölümünün başına Ali Rifat Bey getirilmiştir. Bu kurumda Türk ve Batı müziği beraber ele alınmıştır. Müzik bölümü savaş şartları dolayısıyla 1916’da kapatılmış ve müzik öğretimi Darülelhan’da yürütülmüştür. Söz konusu kurum aynı zamanda Osmanlı Devleti’nde açılmış ilk müstakil müzik mektebi olma özelliğine sahiptir (Toker ve Özden, 2013: 120).

6.3.6 Darülelhan

I. Dünya Savaşı sırasında, müttefik Almanya’dan Hilal-i Ahmer Cemiyeti için konserler veren müzisyenler teşrif etmiştir. Bu duruma binaen Osmanlı Devleti, Musika-i Hümayun’dan seçilme bir ekibi Almanya’ya göndermiştir. Almanya’ya gönderilen grup, batılı tarzda müzik icra etmiş fakat Almanlar tarafından beğenilmeyerek Osmanlı Müziği icra etmeleri istenmiştir. Kendi kültürlerine ait müzik performansını sergileyen grubu Almanlar takdirle karşılamış ve daha fazla müzik icra etmelerini istemişlerdir. Fakat Müsika-i Hümayun bu ihtiyaca yanıt verememiştir (Kara, 2010: 21).

Böylece, yeni bir kurumun açılması söz konusu olmuştur. Abdülkadir Töre, okullarda verilen müzik eğitimine yeni bir soluk getirmeyi hedeflemiş ve milliyetçilik izleri barındıran müzik konusunda Maarif Nezareti'nin alakasını uyan-dırmıştır. Tüm bunlar Darülelhan'ın açılmasına bir zemin hazırlamıştır. Müzik Encümeni, müzik okulunun formal ola-rak kurulması adına yürütülen faaliyetler neticesinde Maarif Nezareti tarafından kurulmuştur. Akabinde hazırlanmış olan yönetmeliğe göre, cinsiyet ayrımı gözetilerek eğitim verecek olan Darülelhan adı ile bir okulun kurulmasına karar verilmiştir. Darülelhan'da müzik öğretmeni yetiştirme fikri hakimdi buna ek olarak her ne kadar batı müziğine yer veril-se de Türk müziği daha ön plandaydı. Darülelhan'da müzik öğretmeni eğitimi verilmesine ek olarak sanatsal faaliyetler de yapılmaktaydı. 1917 yılında I. Dünya Savaşı sırasında Darülelhan faaliyete başlamıştır. Encümen, Darülmuallimin ve Darülmuallimat'ın kabiliyetli talebelerinin haftanın 2 günü, 2 saat süre ile Darülelhan'da eğitime katılmasını önermiş fakat alınan yanıtta göre Darülelhan'da solist ve sanatçı yetiştirilmesinin hedeflendiği, Darülmuallim ve Darülmualli-mat'ın düşük seviyede müzik öğretmenliğini ifa edebilecek yeterlilikte oldukları uygun görülmüştür. Osmanlı'da açılan ilk formal müzik mektebi olması hasebiyle Darülelhan, dünya müzik kültürü ve Türk Müzik Kültürü'nü sistematik bir biçimde ele almış ve pedagojik eğitim ilkelerine uygun bir biçimde eğitim verdiği için kendisinden önce kurul-muş müzik kurumlarından ayrılmayı başarmıştır (Kolukırcık, 2014: 482-484).

6.4 BESTEKÂR SULTANLAR ve ESERLERİ

6.4.1 Sultan II. Bayezid (1447-1512)

Adli Mahlası ile besteler ve şiirler veren Sultan II. Bayezid, şair ve bestekar sıfatlarını birlikte taşıyan padişahların ilki olmakla öne çıkar. Pek çok Farsça şiire sahiptir. Müzik alanında da fazlasıyla eser bırakan padişah toplamda 19 eser bestelemiştir. Eserlerinde yaygın olarak neva makamı kullanılırken peşrevlerinde genellikle büyük usuller kul-lanılmış ve saz semailerinde de genellikle 'Aksak Semai' usulü kullanılmıştır (Somakçı, 2019: 186).

6.4.2 Sultan III. Murad (1546-1595)

Sultan III. Murad'a ait divanlar olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte bir sabah namazına uyanamaması sonucunda vicdan azabı ile kaleme almış olduğu "Uyan Ey Gözlerim Gafletten Uyan" isimli ilahisini bestelediği de rivayet edil-mektedir (Çokaloğlu-Sarı, 2014: 56).

6.4.3 Sultan IV. Murad (1612-1640)

Şair olan IV. Murad aynı zamanda bestekârdır. Şiir ve bestelerinde Şah Murad ve Bağdad Fatihî mahlaslarını kullan-mıştır. Peşrev ve saz semaisi belirtilen mahlaslar ile imzalanmıştır (Akdeniz, 2018: 150). Sultan Murad'ın Hüseyini Makamı'nı çok sevdiği bilinmektedir hatta öyle ki, 6 peşrevini bu makam ile bestelemiştir (Taniş, 2011: 22).

6.4.4 Sultan I. Mahmud (1696-1754)

Kafes hayatı geçirmiş şehzadelerden biri olan Sultan I. Mahmud, kafes hayatı esnasında Lale Devri'nin etkilerini üzerinde taşımayı başarmıştır. Patrona Halil İsyanı ile III. Ahmed Han'dan tahtı devralarak padişah olmuş ve bes-tekar sultanlar arasında yerini almıştır (Taşkın, 2019: 316-317). İyi bir edip olmasının yanı sıra iyi bir sazendedir. Beste ve şiirlerinde 'Sebkati' mahlasını kullanmıştır. 15 saz semaisi ve 20 peşrevi günümüze ulaşmıştır (Akdeniz, 2018: 150-151).

6.4.5 Sultan III. Selim (1761-1807)

Müziğe şehzadelik yıllarından beri ilgi duyan III. Selim, bu alanda kabiliyetli pek çok insanı himayesine almış olup müziğe olan tutkusu sayesinde, müzik camiasında III. Selim Dönemi oluşturmuş ve müzik alanında unutulmaz eser-ler bırakılmasına vesile olmuştur. İlhamî Mahlası ile yüzü aşkın müzik eseri ortaya koymuştur. Suzidılara Peşrevi oldukça yaygın olan bir eserdir (Akdeniz, 2018: 151-152). Kıyımlı Ahmed Kamil Efendi, Sultan III. Selim'e müzik dersleri vermiş ve şehzadeliliği süresince kendisini bu konuda ilerletmesine yardımcı olmuştur. Fakat tahta geçtikten sonra yönetim işlerinden dolayı müziğe pek vakit ayıramayan Sultan III. Selim, icra etmese de müzik konusunda desteklerini esirgememiştir (Koç, 2011: 80).

6.4.6 Sultan II. Mahmud (1786-1839)

Müzik alanında yaptığı yeniliklerle hala müzik camiasında ismi sık sık anılan reformist padişah, Adli Mahlası ile besteler de üretmiştir. Bu yeniliklerden en çok göze çarpanlardan biri, Sultan III. Selim Dönemi'nde yavaş yavaş ortaya çıkıp, Sultan II. Mahmud Dönemi'nde tam anlamıyla kullanılmaya başlanılan bir batı notasyon sistemi olan Hamparsum yazısıdır. Bunun yanında daha önce de değinilmiş olunan Mızıkâ-i Hümayun'un kurulması gibi pek çok ses getiren değişiklikten söz edilebilir (Kutlay ve Değirmenci, 2022: 29-37). Günümüze 26 eseri ulaşmıştır. Ayrıca bestelediği ilk marş olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye, 'Marş Besteleyen İlk Türk' unvanını kazanmasına vesi-le olmuştur (Akdeniz, 2018: 152-153).

6.4.7 Sultan Abdülaziz (1830-1876)

Avrupa'yı ziyaret eden tek padişah olması hasebiyle Klasik Batı Müziği'ne merak duymuş ve Klasik Batı Müziği besteleyen ilk kompozitör olmuştur. Yayınlanmış 4 kısa piyano parçasına sahiptir. Fakat üçünün notaları kaybolup geriye sadece Valsa Davet (Invatition a la Valse) isimli eserinin notaları kalmıştır. Fakat Sultan Abdülaziz, babası II. Mahmud'un aksine daha geleneksel bir bakış açısına sahiptir. Bu yüzden onun saltanatında batı müziği eğlencelerinin duraksadığını söylemek mümkündür. Sultan Abdülaziz, geleneksel saray eğlencelerinin düzenlenmesini önemsemiştir. Yine de saltanatı süresince Batı Müziği'nde seyrelmeler olmuşsa da tamamen yok olmamış ve Batı Müziği varlığını sürdürmüştür (Baydar, 2011: 103-104).

Yaygın bilinen eserler: Ey Nevbahar-ı Hüsn-ü An, Ettiğinden Utanmaz Mısın?, Bi-huzurum Nale-i Mürg-i Dil-i Divaneden, Hicaz Sitrosu (Akdeniz, 2018: 154).

6.4.8 Sultan V. Murad (1840-1904)

Sarayın en faal batı müziği bestekârıdır. Piyano çalması ile meşhurdur. Torunu Celile Sultan için polka bestelemiştir. Üç büyük cilt dolusu alafranga eser günümüze ulaşmıştır ve bu ciltlerin içinde 514 eserden 488 tanesi Sultan Murad tarafından bestelenmiştir. Kalanları da kızlarına aittir. Tahttan indirilip Çırağan Sarayı'na gönderildiğinde buradaki zamanının çoğunu piyanoya ayırmıştır (Akdeniz, 2018: 154-155).

6.4.9 Sultan VI. Mehmed Vahdettin (1861-1926)

İyi bir piyanist olmasının yanı sıra kanun çaldığı ve şarkı söylediği rivayet edilir. Günümüze 41 şarkısı ulaşmıştır. Notası Halil Can tarafından kaleme alınmış 'Fikri Hülyası Bütün Serde Gezer ve Hicran ile Dil Hastasıyım' isimli şarkılar Sultan Vahdettin tarafından bestelenmiştir (Akdeniz, 2018: 155). Bestekar sultan olarak nitelendirebileceğimiz Sultan Vahdeddin'in kızları Sabiha ve Ulviye Sultanlar da piyanistlikleri ile ön plana çıkıp önemli eserler vermişlerdir dolayısıyla Sultan Vahdettin ve kızları için müziğin aile geleneği değerini taşıdığı söylenebilir (Güzel, 2020: 257).

6.5 OSMANLI'DA MÜZİK ile TEDAVİ

Müzik ile tedavi Türkistan coğrafyasında şamanlardan beri kullanılan bir yöntemdir. Fakat Osmanlı Devleti bu yöntemi daha sistematik hale getirmiş ve diğer Türk Devletleri'nden bu konuda ayrılmıştır. Müzik, Osmanlı medeniyetinin her alanında kullanılmakta idi. Öyle ki Osmanlı'da hastalıkların tedavileri için de kullanılmıştır. Bu durumda geniş çalışmalar yapılmış ve dönemin düşünür ve tabipleri hangi müzik makamının hangi saat aralığında kullanılması gerektiğini bile gözlemlemiş ve sınıflandırmalar yapmışlardır.

Müzik ustası Safiüddin hangi zaman diliminde hangi makamın icra edilmesi gerektiğini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır;

1. Rehavi Makamı: Fecrden evvel
2. Hüseyini Makamı: Fecr vaktinde
3. Rast Makamı: Kuşluk vaktinde
4. Zirgüle Makamı: Öğle vaktinde
5. Hicaz Makamı: Öğle ve ikindi vakti arasında
6. Irak Makamı: İkinci Vaktinde
7. Isfahan Makamı: Gün batımında
8. Neva Makamı: Akşam vaktinde
9. Büzürk Makamı: Yatsı Vaktinde
10. Zirefkend Makamı: Uyku vaktinde (Somakçı, 2003: 137).

Farabi'ye göre müziğin insan psikolojisine tesiri aşağıdaki gibidir;

- Rast Makamı: Rahatlatır
- Rehavi Makamı: Ruhu kalıcı kılar
- Kuçek Makamı: Hüzünlendirir
- Büzürk Makamı: Korku, telaş yaratır
- Isfahan Makamı: Enerji ve güven tesiri yaratır
- Neva Makamı: Huzur tesiri yaratır
- Uşşak Makamı: Neşelendirir
- Zirgüle Makamı: Uyku getirir
- Saba Makamı: Dirayet hissi sağlar
- Buselik Makamı: Ruhu güçlendirir
- Hüseyini Makamı: Sakinleştirir
- Hicaz Makamı: Mütevazileştirir (Somakçı, 2003: 134).

İbn-i Sina, sesin insan mevcudiyeti açısından bir zorunluluk olduğunu ifade eder. Sistematik olarak meydana getirilen seslerin psikolojiye şaşırtıcı biçimde etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. İbn-i Sina, seslerin tonlamasından beşerin psikolojisinin anlaşılmasının mümkün olduğunu ifade ederken, bestelerden etkilenilmesinin ve hoşlanılmasının sebebinin duyma yetisinden çok duyumsama becerisine bağlar. Dolayısıyla bu beceri sayesinde belli bir ahenge sahip olan besteler bireylerin ilgisini çeker ve onları tesiri altına alır. Bu tesir altına alış, insana tedavi niteliğinde yardımlarda bulunabilir (Somakçı, 2003: 135).

Özetle, Osmanlı Devleti'nde İbn-i Sina, Farabi gibi büyük âlimlerin de içinde bulunduğu geniş bir topluluk, müziğin ruha etkili olduğunu ve özellikle psikolojik rahatsızlıklarda müzik ile tedavinin mümkün ve tavsiye edilebilir olduğunu savunmuşlardır.

6.6 Osmanlı'da Müzik ile Tedavi Yapılan Hastaneler

6.6.1 Fatih Darüşşifası (1470)

Geniş kapsamlı Fatih Bimarhanesi, psikolojik rahatsızlıkları tedavi amaçlı kurulan bir hastanedir. Devrinin en büyük hastanelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır (Avrupa'daki en büyük hastaneydi). Burada ilaçların yanı sıra müzik ile tedavi gerçekleştirilirdi. 1824 yılına kadar faal olan bu hastane yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra terk edilmiştir (Erer ve Atıcı, 2010: 31).

6.6.2 Edirne II. Bayezid Darüşşifası (1448)

Akustiği planlanarak kasıtlı olarak müzik tedavisine uygun bir şekilde inşa edilmiştir. Bu yönü psikiyatrik anlamda öne çıkmasına vesile olmuştur. Akıl hastaları için müzikler eşliğinde tedaviler icra edilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre burada haftada 3 kere teferruatlı bir müzik ekibi ile tedavi amaçlı müzik icra edilirdi. Söz konusu darüşşifa, müzik, ilaç ve rahatlatıcı kokular ile tedavi sağlamaktaydı. Balkan Savaşı'ndan sonra tamamen boşaltılmış olup günümüzde Tıp Tarihi Müzesi olarak faaliyet göstermektedir (Erer ve Atıcı, 2010: 31).

6.6.3 Süleymaniye Darüşşifası (1557)

Mimar Sinan'a Sultan Süleyman tarafından yaptırılan külliyenin önemli bir bölümünü darüşşifa oluşturmaktadır. Bu darüşşifanın bodrum katı akıl hastalarına ayrılmıştır. 1843 yılından sonra Darüşşifa tamamen akıl hastalarını tedavi amaçlı kullanılmıştır. Bu Darüşşifada da yine müzik ile tedavi yöntemi kullanılmıştır (Erer ve Atıcı, 2010: 31).

SONUÇ

Müzik, asırlarca Türk Milleti'nin hafızasında, kültür ve medeniyetinde önemli bir yer teşkil eden önemli sanat dallarından biridir. Öyle ki İslamiyet öncesi Türk Devletleri'nde ibadetler, tedaviler, eğitimler müzik vasıtası ile icra edilmiştir. Değişen zaman hasebiyle kültürlerde eklemeler ve çıkarmalar yapılması tabii bir olgudur. Fakat işin özüne bakıldığında içerikler yahut icralar değişse de genel çerçeveyi sabit tutacak eylemler, fikirler, icraatlar mevcuttur. İşte müzik de bu genel çerçevelerden biridir.

Türkler'in din değiştirmesi ile birlikte yaşamlarında farklılıklar gözlemlenmiştir. İslamiyet'in kabulü, coğrafyanın değişimi gibi faktörler bu değişimin önemli yapı taşlarıdır. Türkler zaman içerisinde müzik geleneğini kaybetmemiş fakat içeriğini ve icrasını değiştirmiş, sistematikleştirmiş ve farklı kültürlerden enstrümanlar ve makamlar olarak yeni müziğini bir sentez halinde sunmuştur. Özellikle Osmanlı Kültür ve Medeniyetinde icra edilen müzik, oryantal bir havaya sahip olması nedeniyle doğu ülkelerini temsil edebilecek kadar kuvvetli bir sığara layık görülmüştür. Osmanlı Devleti, kültürü geniş coğrafyalara yayılmış ve tanınan bir medeniyetti. Kültürün manevi unsurlarına hakimiyeti tartışılmaz bir kuvvetteydi. Ayrıca saray eşrafi ve hanedan soyunun sanat dallarına ilgileri de herkesçe malum olan bir konudur. Sultanlar, paşalar ve padişahlar sadece sanata ilgi duymamış pek çok sanat dalında eserler de meydana getirmişlerdir. Bu yüzden devletin otorite kısmına bakıldığında oldukça entelektüel bir yapının karşımıza çıktığını söylemek mümkündür (Akdeniz, 2018: 145).

Bu entelektüel yapı, devletin son dönemlerine kadar devam etmektedir. I. Dünya Savaşı'nda dahi saray mensupları kendi sanatlarını icraya devam etmişlerdir. Bu sanat dallarından öne çıkanlardan biri şüphesiz müziktir. Müzik, Osmanlı Kültürü'nde gündelik hayatın her alanında, hatta savaşlarda bile kendini göstermiştir. Hastanelerden meyhanelere, ibadethanelere kadar varan bir yapıya sahip olup her kurumda müzik ile yaşamış bir devlet olduğunu akıllara kazımıştır. Ki bünyesinde çok değerli sanatçılar barındıran bir tarihe de sahiptir. Bu bağlamda, batının yer yer Osmanlı Devleti müziğine hayranlık duyduğunu söylemek olağandır. Fakat Osmanlı Devleti, müziğini sadece kendi içinde barındıran bir yapıya sahip olmayarak, sanata verdiği değer ve önemden dolayı, sanatın dallarından olan müziği ilerletmek amacıyla kurduğu kurumlara hem doğunun hem de batının iyi bestekârlarını getirmekten de geri kalmamıştır. Özellikle son dönemlerinde, batı ve doğunun müziğini birleştirmiş ve ortaya kendine özgü bir müzik sentezi çıkarmıştır, bu sentezin de ilgililerinin dikkatini çektiğini söylemek mümkündür. Böylece azametli bu devletin sanata olan tutkusu da takdire şayan bir hal almıştır.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, H. B. (2018). Bestekar sultanların Osmanlı musikisine katkıları. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 145-163.
- Akdeniz, İ. (2003). Türk musikisinde enderunun yeri ve önemi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 0 (4), 63-67.
- Akter, E.İ. (2018, Mart, 22-24). İcat edilmiş bir kavram olarak "tasavvuf müziği"nin türkiye'de bağlamsal yolculuğu. *Müzik ve Politika Sempozyumunda sunuldu, Etnomüzikoloji Derneği, Bursa.*
- Angı, Ç. E. (2013). Müzik kavramı ve Türkiye'de dinlenen bazı müzik türleri. *İdil Dergisi*, 2 (10), 59-81.
- Ayas, O. G. (2015). Bektaşî nefesleri özelinde gökalpçi hars-medeniyet ikiliğine eleştirel bir bakış. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, 153-172.
- Bayburtlu, A.S. (2017). Türklere askeri müzik tarihi hakkında bir inceleme. *Onile Journal of Music Sciences*, 2 (1), 07-30.
- Baydar, E.K. (2011). 19. yüzyıl Osmanlı padişahlarının müzik politikalarından kesitler. *Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV (I), 92-111.
- Berkli, Y. ve Gültepe, G. (2016). Sanat metafor ve dönüşüm. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 30, 44-51.
- Büyükköztürk, Ş., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri. 34. Baskı. Pegem Akademi.
- Çağlak, E. ve Filiz, S. (2018). Türk devlet geleneğinde askeri müzik ve askeri müzik eğitimi. *Sahne ve Müzik Eğitim Araştırma E- Dergisi*, (7).
- Çaylı, F. (2017). Hızır bin Abdullah'ın giriftnamesi üzerine xv. yüzyıl müzik teorisi yazmalarından bir transpozisyon rehberi. *Rast Müzikoloji Dergisi*, V (2), 1587-1600.
- Çokamay, B. (2012). Türklere bakır çalgı olarak borunun ilk kullanımı ve tarihçesi. *Türkiyet Araştırmaları Dergisi*, (31), 445-459.
- Çolakoğlu Sarı, G. (2014). Osmanlı-türk müziğinde padişahların izleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (35), 52-65.
- Demir, E. (2018). Osmanlıda gayrimüslim nüfusu ve yerleşimi: 19. yüzyılda ayıntab örneği. *Nüfusbilim Dergisi*, (40),105-125.
- Dilber, M. C. ve Karabaşoğlu, C. (2023). Mehterhane-i hümayun'dan muzikayi hümayun'a Osmanlı müzik kurumlarında batılılaşma temayülü. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 461-478.
- Dilek, Z., Akbulut, M. ve Uçan, A. (2007, Eylül,10-15). 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.
- Erer, S. ve Atıcı, E. (2010). Selçuklu ve Osmanlılarda müzikle tedavi yapılan hastaneler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 36 (1), 29-32.
- Güzel, A. (2020). XIX. yüzyılda piyano ve Osmanlı kadını. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 246-261.
- Kara, A. (2010). Bir müzik eğitimi kurumu olarak darülelhan ve mecmuası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Karagül, S. (2019). Osmanlı imparatorluğunda modern müziğin doğuşu: musika-i hümayun. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- Kaya, E. E. (2012). Türk ordu geleneğinde askeri müzik olgusu. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, (3).
- Kılıç, K. (2019). 19.yy'da Osmanlı'da müzik olgusu ve dönemin yenilikçi padişahları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (8).
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak döküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170-189.
- Koç, F. (2017). Sultan III. Selim Han'ın terkihi türk musikisi makamlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 79-100.
- Kolukırık, K. (2014). Osmanlı devleti ilk resmi konservatuvarı olan darülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 479-498.
- Kuloğlu, Ü. ve Gülmemed, S. (2009). Osmanlı müzik kültürü. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.*
- Kutlay, E. ve Değirmenci, Z. T. (2022). Sultan III. Selim'den Sultan II. Mahmud'a modernleşmeye geçiş sürecinin hamparsun temsili üzerinden değerlendirilmesi. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 4 (6), 23-52.
- Levendoğlu, O. N. (2005). Tarih içinde geleneksel Türk sanat müziği ve diğer kültürlerle etkileşimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (19), 253-262.

- Rona, M. (1960). 50 yıllık türk musikisi. Türkiye Yayınevi.
- Sağlam, A. (2001). İslam'da müzik yasak mı? Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XIV (1).
- Somakçı, P. (2003). Türklerde müzikle tedavi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (1).
- Somakçı, P. (2019). Osmanlı dönemi padişahlarından bestekar II. Beyazıt'ın türk müziği üzerindeki etkileri ve günümüze olan yansımaları. Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art Dergisi, 4 (9), 179-187.
- Soylu, B.F., Levendoğlu, O.N. ve Güray, C. (2019). Kültürel bir mirasın dönüşümü: osmanlı'nın derviş musikinaslarından günümüzün profesyonel ayin icracılarına. Rast Müzikoloji Dergisi, 7 (1), 1943-1958.
- Taşkın, O. (2019). Lale devrinden sonra klasik türk musikisi ve bestekar bir padişah: Sultan I. Mahmud Han (1696-1754). Sanat ve Tasarım Dergisi, 9 (2), 314-321.
- Taniş, B. (2011). Okan Demiriş ve IV. Murat operası'nın incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toker, H. ve Özden, E. (2013). Osmanlı Devleti'nde müzik eğitimi veren önemli kurumlar. Rast Müzikoloji Dergisi, (5),107-128.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri. 12. Baskı. Seçkin Yayıncılık.